

OBAVJEŠTAJNE I REPRESIVNE SLUŽBE U SUPROTSTAVLJANJU KRIMINALITETU KOJI PREDSTAVLJA PRIJETNJU NACIONALNOJ SIGURNOSTI

Joško Badžim¹

SAŽETAK: U radu se prikazuje uloga i način na koji suvremene obavještajne službe sudjeluju u suprotstavljanju kriminalitetu iz svoje nadležnosti, a čija su ključna obilježja ugrožavanje nacionalne sigurnosti te organiziranost i prikrivenost djelovanja. Takve kriminalne prijetnje nacionalnoj sigurnosti došle su u suvremenim uvjetima obilježenim globalnim političkim i tehnološkim promjenama u sam vrh liste ukupnih prijetnji nacionalnoj sigurnosti i time u vrh prioriternih nadležnosti obavještajnih službi. S druge strane u odnosu na taj kao i ukupan kriminalitet egzistira i redovna nadležnost drugih državnih institucija, primarno policije i drugih tijela kaznenog postupka. Uloga obavještajnih službi u suprotstavljanju kriminalitetu je primarno sigurnosno-preventivna. S druge strane, ona se ostvaruje prevladavajuće kroz spoznajni ili informativni doprinos širem spektru korisnika koji se bave prevencijom i represijom kriminaliteta od političkih vlasti, institucija do subjekata koji provode mjere sigurnosti. Slijedom toga,

¹ Dr. sc. Joško Badžim, djelatnik je Ureda Vijeća za nacionalnu sigurnost RH u Zagrebu. Stavovi izneseni u ovom članku osobni su stavovi autora i ne mogu se ni pod kojim uvjetima smatrati službenim stavovima institucije u kojoj je autor članka zaposlen niti izdavača publikacije u kojoj je članak objavljen.

obavještajne službe su prema kriminalitetu usmjerene dominantno fenomenološki ili na širi kontekst iz kojeg se kaznena djela generiraju kao i na elemente koji prethode ili predstavljaju početne razvojne faze kaznenih djela. Osim toga, obavještajne službe su usmjerene i reaktivno na otkrivanje i istraživanje kaznenih djela, koristeći pritom prednosti koje proizlaze iz navedene šire nadležnosti i specijalizacije za specifična kaznena djela. Većim fokusiranjem obavještajnih službi prema kriminalnim prijetnjama, povećan je opseg, sadržaj i intenzitet ukupne interakcije između obavještajnih službi s jedne te policije i tijela kaznenog postupka s druge strane te posebno u tom smislu potreba za međusobnom razmjenom podataka i spoznaja, za usklađivanjem djelovanja te za prilagođenom participacijom obavještajnih službi u kaznenom dokaznom postupku. S druge strane metodološke, nadležnosne i organizacijske razlike i podjele između obavještajnih službi s jedne te policije i tijela kaznenog postupka s druge strane, generirale su točke potencijalnog prijepora u ukupnim odnosima, a upravo o kvaliteti njihovog pravnog i strukovnog rješavanja, bitno će ovisiti ukupna državno-institucionalna sposobnost za suprotstavljanje navedenoj vrsti kriminaliteta.

KLJUČNE RIJEČI: obavještajne službe, nacionalna sigurnost, kriminalitet, politički kriminalitet, kaznena djela protiv države.

Summary: *This paper presents the role and the way in which modern intelligence agencies are involved in fight against crime in their jurisdiction, and whose key features are endangering national security. Such criminal threats to national security are result of modern conditions marked by global political and technological changes. Therefore, they are in the top of the list of overall threats to national security and therefore the top priority jurisdiction of the intelligence agencies. The role of intelligence agencies in combating crime are primarily a preventive activities realized through the prevailing cognitive or informative contribution to a wider range of users who are engaged in crime prevention and repression of political authorities and institutions to*

entities that implement security measures. Consequently, the intelligence agencies aimed to fight against crime, are predominantly phenomenological in the broader context in which the offenses are generated as well as the elements that precede or, are the initial developmental stages of criminal offenses. In addition, intelligence agencies are focused and reactive to the detection and investigation of criminal offenses using the benefits arising from these wider responsibilities and specialization for specific offenses. The major focus of the intelligence agencies to criminal threats, increased the size, scope and intensity of the overall interaction between the intelligence agencies and the police on the one hand and criminal proceedings on the other hand, especially in the context of necessary mutual exchange of information and knowledge to coordinate activities.

Methodological, jurisdiction and organizational differences and divisions between the intelligence agencies and the police about criminal proceedings, generate a potential point of controversy in overall relations. The quality of their legal and professional cooperation will depend on the overall government ability to counter to the type of crime .

Keywords: intelligence agencies, national security, crime, serious crime, acts against the state.

Uvod

Temeljna zadaća obavještajnih službi je u prikupljanju i analiziranju podataka i na taj način formiranju spoznaja relevantnih za nacionalnu sigurnost odnosno spoznaja o prijetnjama ili mogućnostima za ostvarivanje sigurnosnih ili vitalnih nacionalno-državnih interesa. Navedene spoznaje prezentiraju se širem spektru korisnika u rasponu od donositelja političkih odluka, vojnih zapovjedništava, upravnih institucija (policija, carina, inspekcije, službe za imigracije, kontrolu državne granice i dr.) do javnih ili privatnih društvenih subjekata čija je zaštita od nacionalnog interesa (npr. kritična nacionalna infrastruktura). Smisao navedenih spoznaja je u njihovom korištenju pri donošenju odluka kojima se stječu prednosti u odnosu na nositelje

prijetnji ili kojima se omogućuje poduzimanje učinkovitih i zakonitih mjera sa odgovarajućim sigurnosnim učincima.

Među ukupnim prijetnjama nacionalnoj sigurnosti jedan dio čini i kriminalitet određene vrste i sadržaja. S druge strane postoji i širok spektar nekriminalnih prijetnji nacionalnoj sigurnosti poput vojnih, vanjskopolitičkih, ekonomskih, prirodnih (potresi, poplave i sl.) i tehničkih/tehnoloških (havarije i sl.), zdravstvenih (epidemije) te prijetnji koje proizlaze iz unutarnjih strukturnih slabosti ili ranjivosti pojedinih institucija (obrana, sigurnosni sustav) ili vrijednosti (npr. politička stabilnost, socijalna kohezija, gospodarstvo, ekologija i dr.).²

Obavještajne službe se bave kriminalnim i nekriminalnim prijetnjama koje su izraz organiziranog i prikriivenog ljudskog djelovanja usmjerenog na postizanje ugrožavajućih učinaka za nacionalnu sigurnost određene države. Štoviše, obavještajne službe su upravo nastale kao povijesni izraz potreba državne vlasti za efikasnim suočavanjem s takvim specifičnim prijetnjama.³

U odnosu na kriminalne prijetnje državna vlast u cjelini reagira širokim spektrom preventivnih i represivnih mjera. Uloga obavještajnih službi u tom smislu, primarno je preventivno usmjerena na otkrivanje i istraživanje širih fenomena ili okolnosti iz kojih se kriminal generira, zatim radnji koje prethode kriminalnim ili koje u odnosu na teška i složena kaznena djela koja ugrožavaju nacionalnu sigurnost (terorizam, veleizdaja i sl.) predstavljaju pripremne radnje ili eventualno pokušaje izvršenja. Naglasak na prevenciji proizlazi iz sigurnosne determinacije obavještajnih službi. One su supstancijalni dio sustava nacionalne sigurnosti i kao takve su prirodno usmjerene na prevenciju ili sprječavanje kaznenih djela čije izvršenje ili dovršenje može ugroziti nacionalnu sigurnost.

Pored toga, uloga obavještajnih službi ogleda se i u otkrivanju, istraživanju i eventualno dokazivanju već počinjenih ili dovršenih kaznenih djela kojima se ugrožava nacionalna sigurnost čime iste doprinose ne samo ostvarenju interesa kaznenog pravosuđa⁴ nego ujedno i slabljenju potencijala kriminalnih struktura, a time također i postizanju preventivnih i sigurnosnih ciljeva.

U suvremenim globalnim okolnostima obilježenim političkim i komunikacijskim povezivanjem, tehnološkim

2 O prijetnjama nacionalnoj sigurnosti vidi Buzan, 2009: 104-127.

3 Usporedi Pusić, 1985:257-275.

4 Prema Zakonu o kaznenog postupku RH, članak 1 (1), istim zakonom utvrđuju se pravila kojima se osigurava da se počinitelju kaznenog djela izrekne kazna ili druga mjera te da nitko nedužan ne bude osuđen.

napretkom te organiziranošću izvršitelja, pojedine vrste i oblici kriminala došle su u red najozbiljnijih prijetnji nacionalnoj i međunarodnoj sigurnosti što ranije nije bio slučaj. Ista obilježja uvjetovala su i usložnjavanje kriminaliteta i povećanje zahtjevnosti njegovog otkrivanja u mjeri i na način da se kao neizbježno sredstvo za suprotstavljanje istima pokazuju upravo obavještajne službe odnosno metode i taktika rada imanentna onima koje tradicionalno primjenjuju obavještajne službe.

Osim toga, kriminalitet poput terorizma, organiziranog kriminala i slično, pojavljuje se kao dio širih društvenih i političkih pojava i okolnosti koje mogu predstavljati prijetnje za nacionalnu sigurnost *sui generis* (npr. neriješeni međunarodni odnosi, neuređene države ili *failed states*, autokratski režimi i sl.) te kao okvir iz kojeg se generira konkretni kriminalitet. U suprotstavljanju navedenim pojavama i kriminalitetu koji se iz njega generira, državne vlasti koriste širok spektar različitih instrumenata (vojnih, policijskih, diplomatskih, ekonomskih, obrazovnih, informativnih i slično) ili na sličan način participiraju u međunarodnim akcijama. Sukladno tome i obavještajne službe su u svom djelovanju usmjerene na šire pojavnosti i okolnosti koje ugrožavaju nacionalnu sigurnost kao i na kriminalitet koji se iz njih generira, stvarajući tako spoznajno-informativne pretpostavke za primjenu ukupnih instrumenata zaštite uključujući i kaznenopravne.

Usmjerenošću prema kriminalitetu, obavještajne službe su neizbježno upućene na intenzivnu i sadržajnu komunikaciju i prožimanje s policijom i tijelima kaznenog postupka. Policija u odnosu na kriminalitet također ima preventivno-sigurnosnu te kriminalističko-istražnu ulogu. Međutim, uloga policije koncentrirana je primarno u odnosu na kaznenopravno relevantne činjenice, a obavještajnih službi i na njihov fenomenološki i etiološki kontekst koji dakle predstavlja prijetnju za nacionalnu sigurnost *sui generis* te posredno kao okvir iz kojeg se generira kriminalitet. Nadalje, slijedom takve usmjerenosti, obavještajne službe su objektivno u povoljnoj poziciji za ostvarivanje uvida u početne razvojne faze kaznenih djela te za naknadno prepoznavanje dovršenih kaznenih djela na temelju vanjskih indikacija.

Osim toga, slijedeći namjeru formiranja šire fenomenološke spoznaje koja nadilazi sadržaje konkretnih kaznenih djela i potrebe njihovog kaznenog procesuiranja, obavještajne službe na taktičkom planu tendiraju prolongiranju represije i procesuiranja kaznenih djela ako je

to važno radi mogućnosti nastavka prikrivenog praćenja i ostvarivanja šire fenomenološke spoznaje.

Navedene razlike u nadležnosti i ciljevima, te taktici i metodama djelovanja zajedno s organizacijsko-institucionalnom razdvojenošću policije i obavještajnih službi, čine regulaciju njihovih međusobnih odnosa vrlo zahtjevnim ali ujedno i iznimno važnim pitanjem u ukupnim nastojanjima oko kvalitetne i pouzdane zaštite nacionalne sigurnosti od kriminalnih prijetnji.

Općenito o obavještajnim službama i poslovima

Za potrebe ovog rada koristit će se općeniti pojam obavještajne službe i to iz praktičnih i suštinskih razloga. Praktični razlozi proizlaze iz zadane teme koja je fokusirana na odnos navedenih službi prema kriminalitetu bez obzira na njihove unutarnje diferencijacije i kategorizacije (unutarnje, vanjske, civilne, vojne itd.) koje dakle s obzirom na temu praktički i nisu relevantne. Suštinski, može se zaista govoriti o obavještajnim službama u cjelini ili kao jedinstvenoj kategoriji državnih ili upravnih tijela. Njihovu generičku zasebnost i identitet determinira ponajviše usmjerenost na formiranje kvalitativno odgovarajuće spoznaje važne za nacionalnu sigurnost te korištenje specifičnih metoda rada s obilježjima poput prikrivanja, pretvaranja, pritiska i drugih obilježja koja se izvan obavještajnog institucionalnog konteksta drže nelegitimnim, a u pravilu i nezakonitim. No u uvjetima nužnosti radi zaštite drugih važnih državnih ili društvenih interesa koji se na drugi način ne bi mogli ostvariti ili bi to bilo povezano s nerazmjernim teškoćama, države su od najstarijih vremena posezale za metodama s navedenim obilježjima, a u svrhu obavještajnog rada. Tek u novije vrijeme takva djelatnost je institucionalizirana i potom, uglavnom zadnjih nekoliko desetljeća, legalizirana normama zakonskog ranga dostupnim ukupnoj javnosti. Izvorno, obavještajne metode, funkcije i institucije su se razvijale neovisno u sklopu nekoliko grana državne vlasti unutar kojih prevladavajuće egzistiraju i do sadašnjeg vremena (obrana, vanjski poslovi, unutarnja sigurnost države).⁵

Termin „obavještajno“ odnosno „*intelligence*“ koji se koristi u engleskom jeziku i ujedno u bogatoj britanskoj i američkoj pravnoj, stručnoj i ukupnoj publicistici, vezuje se uz određene specifične institucije, proces rada te spoznaju ili produkt odgovarajuće vrste i kvalitete.⁶ Proces rada

5 O povijesnom razvoju obavještajnih službi vidi Herman, 1996:9-16.

6 Usporedi Lowenthal, 2009:8.

podrazumijeva ciklus s nekoliko radnih faza koje obuhvaćaju postavljanje zahtjeva prema obavještajnim institucijama za spoznajama određene vrste, zatim prikupljanje podataka prikrivenim metodama i korištenjem otvorenih i službenih izvora kao nadopune te obradu i analiziranje podataka i izvješćivanje korisnika o formiranim spoznajama. Finalni spoznajni produkt⁷ treba imati odgovarajuću kvalitetu s obzirom na pouzdanost, cjelovitost, relevantnost, pravodobnost i slično.⁸ U suštini isti podrazumijeva otkrivanje stvarnosti koja je nepoznata ili nedostupna redovnim načinima percipiranja, a važna je jer omogućuje prednost u odnosu na suprotstavljene aktere u procesu odlučivanja o konkretnim djelovanjima usmjerenim na zaštitu ili ostvarivanje interesa nacionalne sigurnosti.⁹

U navedenom smislu, obavještajne spoznaje uključuju različite podatke ili činjenice o segmentima objektivne stvarnosti, zatim procjene ili interpretacije društvenih fenomena, događaja, procesa i slično, procjene nepoznatih ili nedostupnih sadržaja te prognoze budućih.

Korisnici ovakvih spoznajnih produkata mogu biti na razini političke vlasti, vojnih zapovjedništava, institucija nadležnih za primjenu zakona te javnih i privatnih subjekata koji primjenjuju sigurnosne ili zaštitne mjere. Obavještajne spoznaje koriste se također i interno u procesu odlučivanja unutar obavještajnih institucija, za planiranje daljnjeg prikupljanja podataka, primjenu sigurnosnih ili zaštitnih mjera i slično.

U sklopu spoznajne funkcije može se govoriti o zasebnoj protuobavještajnoj funkciji koja je usmjerena na spoznaju stranih obavještajnih djelovanja te primjenu specifičnih protivnih mjera poput uspostave kontrole, ometanja, dezinformiranja i slično.¹⁰

Pored navedene spoznajne funkcije, neke obavještajne službe provode i funkciju ostvarivanja prikrivenih utjecaja u inozemstvu ili izvan vlastite jurisdikcije (tzv. specijalne ili posebne operacije, aktivne mjere i slično).¹¹

7 U nekim radovima na hrvatskom jeziku za označavanje sadržaja odgovarajućeg navedenome korišten je termin „izvjesnice“. Vidi Tuđman, 2002.

8 Usporedi The World Factbook 2005, Central Intelligence Agency, (ii).

9 „Ključne riječi za razumijevanje prirode izvjesnica su odlučivanje i djelovanje, odnosno odluka i akcija“. Tuđman, 2002: 246.

10 Vidi primjerice Masterman, J.C.: The Double-Cross System: In the war of 1939 to 1945, Yale University Press, 1972.

11 Vidi Executive Order 12333, 1981, 3. 4. (h), „Special activities means activities conducted in support of national foreign policy objectives abroad which are planned and executed so that the role of the US Government is not apparent or acknowledged publicly and functions in support of such activities but which are not intended to influence US

Neke od obavještajnih organizacijskih komponenti integrirane su zajedno s represivnim kombinirajući dakle unutar iste institucije obavještajne i kriminalističko-istražne funkcije (npr. FBI u SAD-u).

U novije vrijeme obavještajna djelatnost kao specifična metodološko-taktička koncepcija, primjenjuje se pored u navedenoj tradicionalnoj sferi nacionalne sigurnosti i u drugim područjima kao primjerice u sklopu policijsko-kriminalističkog istraživanja organiziranog i drugih složenijih oblika nepolitičkog kriminaliteta.¹²

Naime, obilježja organiziranosti i tajnosti kriminalnih struktura, uvjetovala su promjenu klasičnog policijskog modela rada odnosno prijelaz s prevladavajućeg reaktivnog i represivnog na novi model rada u kojem prevladava proaktivni pristup i primjena prikrivenih metoda rada koje omogućuju promatranje odnosno otkrivanje i istraživanje kriminalnog djelovanja u tzv. realnom vremenu ili tijekom njegovog odvijanja. Dio takvih, tipično obavještajnih metoda (tajno snimanje privatnih prostora, tajni nadzor elektroničkih komunikacija, infiltriranje tajnih agenata i slično) preuzet je i u sklopu kaznenog procesnog prava kao dio tzv. posebnih istražnih ili dokaznih metoda.¹³

U sklopu policije, osim u odnosu na organizirani i druge složenije oblike kriminala, također se koristi pojam obavještajnog rada za radni proces u kojem je istaknuta funkcija sustavne analitičke obrade podataka prikupljenih redovnim policijskim radom, a s ciljem spoznajne potpore procesu planiranja i upravljanja na razini različitih organizacijskih jedinica (*Intelligence Led Policing*).¹⁴

Također, policija u suprotstavljanju klasičnom kriminalitetu, u prikupljanju obavijesti ili podataka, pored metoda s obilježjima otvorenog nastupa (razgovori, pregledi, pretrage i dr.) koristi i prikrivene metode sadržajno bliske onima koje koriste obavještajne službe (tajni izvori, tajno praćenje i osmatranje i sl.). No razlike koje postoje u odnosu na predmet i cilj njihovog rada uvjetuju u konačnici i razlike u sadržaju i obliku primjene takvih, na prvi pogled identičnih metoda.

political processes, public opinion, policies, or media and do not include diplomatic activities or the collection and production of intelligence or related support functions."

12 Primjerice, britanska Serious Organized Crime Agency-SOCA; Opširnije kod Segell, 2007.

13 Zakon o kaznenom postupku, 2011, članak 332.

14 Opširnije kod Ratcliffe, 2008.

Klasične ili tradicionalne obavještajne službe u najvećoj mjeri su podijeljene na vanjske i unutarnje, pri čemu su vanjske u većoj mjeri usmjerene na vanjskopolitička, ekonomska i vojna pitanja (ili obavještajna pitanja u užem smislu), a unutarnje na prijetnje sigurnosti koje se u konačnici izražavaju u formi kaznenih djela pa se po toj osnovi unutarnje obavještajne službe kolokvijalno i ponegdje službeno nazivaju i sigurnosnim službama.¹⁵

Navedene razlike u predmetima rada su u novije vrijeme bitno smanjene uslijed ukupnih globalnih promjena. Tako u praksi navedene kriminalne prijetnje nerijetko imaju međunarodna obilježja na što ukazuju i uvriježene sintagme kao npr. transgranični organizirani kriminal, međunarodni ili globalni terorizam. S druge strane u suprotstavljanju istima važan segment predstavlja poznavanje njihovog međunarodnog političkog i društvenog konteksta što prema tradicionalnoj podjeli spada u obavještajni segment rada u užem smislu. Također, vanjskopolitička te međunarodna vojna, ekonomska i druga pitanja prožimaju se u suvremenim uvjetima na način koji je sve manje odrediv u teritorijalnom smislu. U ukupnoj areni oko koje se koncentrira obavještajni interes dominiraju akteri s transnacionalnim obilježjima (npr. međunarodne organizacije, multilateralna diplomacija, globalni mediji, multinacionalne kompanije, međunarodna tržišta roba, usluga, rada, ideja itd.). Stoga su unutarnje i vanjske obavještajne službe u suvremenim okolnostima diferencirane više prema primjenjivanim metodama ili taktici rada prilagođenoj različitosti pravnih uvjeta koji važe unutar odnosno izvan nacionalne jurisdikcije nego prema predmetima rada na čemu se tradicionalno također temeljila njihova diferencijacija.¹⁶

Kod vojnih obavještajnih službi evidentna je podjela na taktičke i strateške odnosno one koje su u funkciji zadovoljenja potreba odlučivanja unutar pojedinih segmenata sustava obrane i vojnih zapovjedništava te onih koji zahvaćaju i u strateške ili vanjskopolitičke osnove ili pretpostavke potencijalnog ili tekućeg vojnog sučeljavanja.¹⁷

U nekim zemljama formirane su zasebne obavještajne institucije na temelju primjenjivanih specifičnih metoda

15 Npr. u Velikoj Britaniji Security Service ili MI5 te u službenim dokumentima npr. Vijeća Europe (Recommendation 1402 (1999), Control of internal security services in Council of Europe member states)

16 Navedeni razlozi determinirali su integraciju vanjske i unutarnje obavještajne službe u Hrvatskoj 2006. Vidi obrazloženje Konačnog prijedloga Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 2006.

17 Slično tome vidi Herman, 1994:75-81.

prikrivenog prikupljanja podataka (npr. zasebne obavještajne službe nadležne za prikupljanje i analizu podataka prikupljenih primjenom tehničkih sredstava za snimanje iz zraka, za presretanje i snimanje elektroničkih komunikacija, signala i slično).¹⁸

Osim toga razvijaju se i svojevrzne institucije ili komponente unutar pojedinih ministarstava s obavještajnim obilježjima i formalno-pravnim statusom obavještajne službe, a oslonjene uglavnom na analitičku obradu podataka prikupljenih redovnom aktivnošću dotičnih tijela bez primjene specifičnih metoda prikrivenog prikupljanja podataka.¹⁹

Uloga obavještajnih službi u suprotstavljanju kriminalitetu

Za suprotstavljanje ukupnom kriminalitetu postoji paralelna nadležnost više državnih institucija u fazi prevencije te provedbe kaznenog postupka. U obje faze posebno je značajna uloga policije kao represivne državne institucije nadležne za preventivno odvratanje, otkrivanje, istraživanje te neutraliziranje otkrivenih kaznenih djela, počinitelja i eventualno opasnih sredstava kojima se isti koriste.²⁰

Uloga obavještajnih službi ostvaruje se primarno u fazi prevencije odnosno otkrivanja pojavnosti koje prethode ili generiraju kaznena djela ali i u fazi potpore represivnim tijelima u procesu otkrivanja, istraživanja ili dokazivanja počinjenih kaznenih djela koja su predmet njihovog rada i interesa.

U ostvarivanju svoje uloge, obavještajne službe doprinose svojom ukupnom funkcijom odnosno spoznajno-informativnom kao redovnom te funkcijom ostvarivanja prikrivenih utjecaja u području izvan vlastite jurisdikcije, kao iznimnom funkcijom.

U fazi prevencije, spoznajno-informativna funkcija se realizira u odnosu na nekoliko kategorija korisnika i to

18 Opširnije kod Richelson, 2008.

19 Primjerice američke službe i članice obavještajne zajednice poput Department of State Intelligence, Department of Energy Intelligence, Department of Treasury Intelligence. Opširnije o ovim službama vidi Richelson, 2008. Slično tome, Stevan Dedijer smatra da je špijunaža ili primjena prikrivenih metoda prikupljanja podataka nepoželjno odnosno ilegalno i neetično sredstvo za kojim posežu oni koji nemaju razvijene sposobnosti za Intelligence što po njemu podrazumijeva „kolektivno znanje jedne organizacije“. Uzeto iz Bloom, 2004:1.

20 Zakon o policijskim ovlastima, 2009, članak 1 (2) „Policijske poslove obavlja i policijske ovlasti primjenjuje policija prema odredbama ovog zakona, radi sprječavanja i otklanjanja opasnosti i u kriminalističkim istraživanjima.

donositelja političkih odluka, vojnih zapovjedništava, institucija koje provode zakon i subjekata koji provode samozaštitne sigurnosne mjere. Osim toga, obavještajne službe su u stanju i samostalno provoditi mjere prevencije kaznenih djela, provođenjem prikrivenog utjecaja na potencijalne počinitelje. Donositelji političkih odluka mogu temeljem obavještajnih spoznaja koncipirati i potom putem zakona i drugih općih i posebnih akata artikulirati preventivnu politiku u raznim područjima ili granama državne vlasti i uprave (vanjska, unutarnja, obrambena, socijalna, obrazovna i druga politika) usmjerenu na slabljenje ili eliminiranje kriminogenih čimbenika koji se pojavljuju na političkom ili društvenom planu unutar ili izvan zemlje.²¹ Dio prevencije može se provoditi i upotrebom vojnih snaga u skladu s međunarodnim pravnim okvirom i procjenama o izvorištima određenih kriminalnih pojavnosti koje prijete nacionalnoj ili međunarodnoj sigurnosti.

Nadalje, među institucijama za provođenje zakona odnosno upravnim tijelima, postoji širok spektar mogućnosti za prevenciju određenih vrsta kriminaliteta, između ostaloga i na podlozi spoznaja formiranih od strane obavještajnih službi. (npr. u sklopu regulacije područja migracija i statusa stranaca, političkog i drugog udruživanja, raspolaganja oružjem, eksplozivima i drugim opasnim tvarima i sredstvima itd.). U kompleksu javne sigurnosti koja je u nadležnosti policije, a provodi se na javnom prostoru općenito te na punktovima i objektima od posebnog javno-sigurnosnog značaja (granični prijelazi, putni terminali, štićeni javni objekti i skupovi ili manifestacije i dr.) spoznaje obavještajnih službi o općoj i konkretnoj razini i vrstama kriminalnih prijetnji poput terorističkih i drugih, može značajno doprinosti koncipiranju odgovarajućih sigurnosnih ili zaštitnih mjera usmjerenih na otežavanje ili obeshrabrivanje djelovanja potencijalnih počinitelja ili na otkrivanje pripremnih radnji (npr. otkrivanje neovlaštenog nošenja oružja, opasnih tvari, krivotvorenih isprava i sl.). Slično je i s objektima u privatnom vlasništvu čija je sigurnost od strane državnih institucija ili vlasti prepoznata kao vitalno važna za funkcioniranje države i društva (npr. kritična nacionalna infrastruktura).

Kada je riječ o otkrivanju kaznenih djela s obilježjima prikrivenosti i organiziranosti važan je proaktivan pristup i taktika oslonjena na dugotrajno i sustavno, plansko i organizirano te tajno ili prikriveno prikupljanje i analiziranje prikupljenih podataka. Na navedeni način se proces

21 Opširnije o kriminogenim čimbenicima i tzv. egzogenoj etiologiji vidi kod Horvatić, 1998:131-160.

otkrivanja kaznenih djela ne oslanja na eventualne i slabo izgledne prijave očevidaca, oštećenih građana ili institucija, što je uobičajen način otkrivanja klasičnih kaznenih djela, nego se pokreće proces aktivnog i planskog otkrivanja kriminaliteta primjenom prikrivenih metoda prikupljanja podataka, a na temelju raspoloživih procjena njegove opstojnosti, potencijalnih aktera, načina izvršenja i slično.

Primjenom prikrivenih metoda prikupljanja podataka osigurava se uvid u segmente kriminalnog djelovanja tijekom njegovog odvijanja ili u tzv. realnom vremenu i time se nadomećuje poslovični naknadni deficit svjedoka i materijalnih tragova uvjetovan visokim stupnjem unutarnje kohezije kriminalnih struktura, tajnošću te općenito kvalitetom ili profesionalnošću njihove kriminalne izvedbe iza koje u pravilu ne ostaju lako uočljivi tragovi iskoristivi za otkrivanje ili rekonstrukciju kaznenog djela.

Osim postupaka otkrivanja i razjašnjavanja kaznenih djela koja se provode u neformalnom ili predistražnom kriminalističkom procesu, slijedi i faza istrage u kojoj, ovisno o razlikama u nacionalnim kaznenoprocenim zakonodavstvima, policija uglavnom ima značajnu ulogu iako pod paskom pravosudnih institucija te u okviru striktnih kaznenoprocenih odredbi koje imaju za cilj osigurati vjerodostojnost prikupljenih ili tehnički registriranih dokaza i time vjerodostojnost i zaštitu sudionika u kaznenom postupku. U tom dijelu, obavještajne službe nemaju institucionalnu ulogu osim u onim nacionalnim sustavima u kojima egzistiraju institucije s integriranom obavještajnom i kriminalističko-istražnom komponentom i funkcijom (npr. američki FBI).

Međutim obavještajne službe i u istražnoj fazi postupka kao i u kasnijoj fazi na glavnoj sudskoj raspravi mogu se pojaviti posredno, utječući vlastitim spoznajama odnosno izvješćima upućenim tijelima kaznenog postupka na njihove odluke ili planove o odabiru vrsta i načina provedbe dokaznih radnji. Iste se također mogu pojaviti i kao neposredni sudionici u dokaznom postupku putem zaposlenika u svojstvu personalnih svjedoka odnosno putem tehnički i dokumentaristički registriranih pravno relevantnih činjenica. Obavještajna služba odnosno njeni zaposlenici mogu se pojaviti i u ulozi okrivljenika zbog inkriminacija povezanih s poduzetim službenim radnjama.

Pri navedenim mogućnostima, postoje i određena specifična ograničenja uvjetovana interesom zaštite tajnosti podataka o izvorima, metodama i predmetima rada obavještajnih službi. Naime, interes zaštite tajnosti navedenih podataka u koliziji je s interesom i potrebom

pravosudnih institucija da cjelovito i sveobuhvatno utvrde relevantne činjenice u kaznenom postupku i temeljem njih donesu odgovarajuću presudu. Zapravo interes zaštite tajnosti obavještajnih resursa u suprotnosti je s načelom javnosti i drugim načelima standardnog i pravičnog sudskog postupka. No s druge strane, postoji nerijetko znatan javni i pravosudni interes za sudjelovanjem obavještajnih službi i njihovih protagonista u dokaznim postupcima osobito kada se radi o postupcima za specifična kaznena djela poput terorizma koja su predmet trajnog praćenja od strane obavještajnih službi te koja načelno prati deficit klasičnih dokaza uvjetovan prikrivenošću izvršenja, visokim stupnjem unutarnje lojalnosti kriminalnoj strukturi, fanatičnom privrženošću kriminalnim ciljevima, međunarodnom dimenzijom kaznenog djela i slično. U takvim okolnostima, obavještajne službe načelno ili s pozicija svoje redovne zakonske nadležnosti, stoje u povoljnijoj poziciji i obvezi stjecanja i raspolaganja adekvatnim podacima i dokazima u odnosu na druge institucije koje se prema takvim kaznenim djelima postavljene reaktivno, u okvirima nacionalne jurisdikcije i sl.

Interes zaštite tajnosti obavještajnih službi postoji dakle u pogledu njihovih predmeta, ciljeva i metoda rada. Predmet rada u pravilu je širi od predmeta pojedinog kaznenog djela jer obavještajne službe težeći ostvarivanju sigurnosnih ciljeva nastoje osigurati uvjete za spoznaju ne samo kriminalnih nego i širih sigurnosnih prijetnji u sklopu kojih se kriminal pojavljuje kao njihov sastavni element ili specifičan izraz. Za navedenu širu i trajniju spoznaju koja prelazi okvire kaznenih djela i potreba njihovog kaznenog procesuiranja od presudne važnosti je održavanje tajnosti obavještajnih metoda odnosno instaliranih ili aktiviranih izvora i resursa.

Eventualnim korištenjem tih izvora i resursa odnosno svjedoka, isprava, dokumenata i tehničkih snimki u pravosudnim postupcima na redovan način neizbježno bi došlo do otkrivanja podataka i ugrožavanja tajnosti te devastacije daljnjeg obavještajnog rada. Navedena situacija predstavlja pravno-sigurnosni problem koji se u nekim državama pokušava rješavati odstupanjem od tradicionalnog načina izvođenja dokaza odnosno na način da se obavještajni resursi u sudskom postupku preispituju na reduciran način i u odvojenim postupcima, a da se s druge strane potencijalni štetni učinci za okrivljenike kompenziraju drugim zaštitnim odredbama (npr. da se presude ne mogu temeljiti isključivo na takvim dokazima i dr.).

Tako je primjerice u Nizozemskoj zakonom iz 2006. (*Protected Witnesses Act*) omogućeno ispitivanje u svojstvu

zaštićenih svjedoka pripadnika obavještajnih službi, u tajnosti i bez prisutnosti okrivljenika ili njegovog branitelja. Obrana ima mogućnost posrednog ispitivanja podnošenjem pisanih upita nakon čega sudac sastavlja izvješće o ispitivanju pročišćeno od tajnih podataka te ga uz suglasnost obavještajne institucije konačno upućuje u redovni kazneni postupak.²² Ovim se odstupa od tradicionalnog modela dokazivanja i shvaćanja načela pravičnosti sudskog postupka koje podrazumijeva pravo okrivljenika na neposredno ispitivanje svjedoka optužbe no prema još ranijoj praksi Europskog suda za ljudska prava navedeno pravo nije apsolutno. Naime, u situaciji koju određuje nužnost zaštite ili suprotstavljenost ostvarivanja drugih opravdanih javnih interesa poput primjerice nacionalne sigurnosti, smatra se da je moguće prilagoditi tradicionalna shvaćanja tim interesima na način da se šteta okrivljeniku kompenzira na drugi način i da se tako ukupan postupak ne odrazi negativno na pravičnost postupka.²³

Pored pitanja tajnosti, iskoristivost obavještajnih podataka i resursa kao dokaza u sudskom kaznenom postupku uvjetovana je i pitanjem njihove dopustivosti ili zakonitosti sa stajališta primijenjenih formi i postupaka sročeni s ciljem zaštite vjerodostojnosti dokaza i ljudskih prava no to pitanje prelazi okvire ovog istraživanja.²⁴

Kaznena djela iz nadležnosti obavještajnih službi

U ukupnom kriminalitetu obavještajne službe se bave jednim dijelom istoga koji je u propisima koji uređuju rad navedenih službi određen uglavnom okvirno ili općenito. Razlog tome je u činjenici da se obavještajne službe ne bave primarno pojedinačnim kaznenim djelima nego širim pojavnostima u sklopu kojih se kaznena djela događaju. Te pojavnosti, kako je naprijed navedeno, čine njihov širi kontekst iz kojeg se kriminal generira i koji ujedno predstavlja prijetnju nacionalnoj sigurnosti *sui generis*, sadržavajući u sebi različite i pomiješane kriminalne i nekriminalne elemente. Slijedom toga, u nekim se propisima u sklopu odredbi o nadležnosti obavještajnih službi određuju konkretne

22 Opširnije kod Bal-Kuijer-Veegens, 2008.

23 Vidi postupke vođene pred ECHR, Rowe and Davis v. UK, 2000; Vidal v. Belgium, 1992.

24 Opširnije o nezakonitim dokazima vidi EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: Opinion on the status of illegally obtained evidence in criminal procedures in the Member States of the European Union., 2003.

kriminalne pojavnosti poput terorizma, stranog obavještajnog djelovanja, organiziranog kriminala i slično²⁵ dok se kod drugih koriste znatno općenitije kvalifikacije kriminala kao primjerice *serious crime*²⁶ u Velikoj Britaniji.

U drugim državama poput Njemačke koriste se još šire opisne formulacije iz kojih se može posredno zaključiti o konkretnim kriminalnim pojavnostima ili kaznenim djelima na koje se takve formulacije mogu odnositi. Tako se primjerice u opisu nadležnosti njemačke unutarnje obavještajne službe govori o djelovanjima koja su usmjerena na izvršenje kaznenih djela kojima bi se prouzročilo ukidanje ili bitno onemogućavanje funkcioniranja vlasti u cjelini ili na određenim dijelovima te poništenje ili stavljanje izvan snage jednog od ustavnih načela koja sačinjavaju „slobodni demokratski poredak“, a isti podrazumijeva slobodne izbore, vezanost zakona i nižih propisa uz ustav, vezanost izvršne i sudske vlasti uz pravo i propise, pravo stvaranja i rada političke ili parlamentarne opozicije, odgovornost vlade parlamentu, neovisnost sudstva, isključenje sile i proizvoljnosti i zaštita u ustavu konkretiziranih ljudskih prava i sloboda.²⁷

Iz komparativne analize nadležnosti obavještajnih službi te kaznenih zakona, jasno je da je središnja usmjerenost obavještajnih službi prema kaznenim djelima protiv sigurnosti države. Sigurnost države u pravilu se svodi na sigurnost državne vlasti kao jedne od tri komponente države uz teritorij i stanovništvo, prema njezinoj međunarodnopravnoj definiciji.²⁸

Iako je ugroženost teritorija u ekološkom smislu kao i stanovništva u smislu njegovog fizičkog i duhovnog ili kulturološko-identitetskog opstanka također predvidiva i realna prijetnja za nacionalnu sigurnost, takva kaznena djela nisu u kaznenim zakonodavstvima prepoznata kao prijetnja protiv države nego kao prijetnja protiv drugih ili užih objekata zaštite (okoliša, života i zdravlja ljudi, opće sigurnosti, javnog reda i slično). Dakle kaznena djela čiji je zaštitni objekt država zapravo su usmjerena na zaštitu državne vlasti koja se pritom odnosi na stanovništvo (iz kojeg također vuče svoj legitimitet i legalitet) te na teritorij na kojem se prostire odnosno na kojem ima pravo ostvarivanja.

25 Primjerice vidi Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 2006, čl. 23 (1).

26 Vidi Security Service Act, 1989, 2 (2).

27 Njemački Savezni zakon o zaštiti ustavnog poretka (Bundesverfassungsschutzgesetz), 4 (1) (2).

28 Opširnije kod Andrassy, 1990:60-66.

U demokratskim nacionalnim državama pitanje vlasti uređeno je ustavom kao najvišim pravnim aktom i izrazom volje jedne društvene zajednice na određenom teritoriju orijentirane na političko ili državno-pravno organiziranje na odgovarajući način. Stoga je zaštita ustavom utvrđenog sadržaja ili vrijednosti zapravo suština koncepta sigurnosti države. U tom smislu, sigurnost države bi najuže mogla biti povezana s opstojnošću i nepovredivošću ključnih atributa državne vlasti kao što su suverenitet, funkcionalnost i teritorijalna cjelovitost.

Tako se primjerice u kaznenom djelu veleizdaje kao klasičnom kaznenom djelu protiv države u hrvatskom kaznenom zakonu²⁹ kao inkriminirajuće radnje navode primjena sile, prijetnja uporabe sile ili drugi nezakoniti načini kojima se ugrožava teritorijalna cjelovitost ili ustavno ustrojstvo RH. Ustavno ustrojstvo obuhvaća međutim i teritorijalnu cjelovitost kao i njezin suverenitet i čitav niz drugih vrijednosti koje bi se mogle podijeliti na ustrojstvo državne vlasti te ljudska prava i slobode. Napad na državu koji prepoznaje kazneno pravo uvjetovan je dakle nastupanjem posljedice ugrožavanja ustavnog ustrojstva. Pregled takvih kaznenih djela kojima se ugrožava ustavno ustrojstvo pokazuje da se uglavnom radi o kaznenim djelima koja su konkretnim nasilnim ili drugim nezakonitim radnjama usmjerena na suverenitet, funkcionalnost i teritorijalnu cjelovitost državne vlasti odnosno na nasilno ili drugo nezakonito (prijevarno, prikriveno i sl.) uzurpiranje (veleizdaja, oružana pobuna, ugrožavanje državne neovisnosti i dr.) ili ometanje funkcioniranja državne vlasti putem pritiska (terorizam), odavanjem tajnih podataka (špijunaža) ili drugih oblika korupcije državnih dužnosnika ili službenika (ugrožavanje državne neovisnosti).

Međutim, postoje i drugi napadi na državu odnosno njeno ustavno uređenje koji ne rezultiraju posljedicom ugrožavanja istog ili njegovih sastavnica odnosno dovođenja u stanje opasnosti od povrede odnosno gubitka ili oštećenja vitalnih svojstava (suverenitet, funkcionalnost, teritorijalna cjelovitost).³⁰ Primjerice u sklopu određene ekstremističke ideologije koja sadrži politički koncept protivan ustavnom uređenju i eventualno program djelovanja usmjeren u pravcu izazivanja promjena ustavnog uređenja, postoji mogućnost izvršenja različitih kaznenih djela kojima se pojedinačno povređuju ustavno zaštićene vrijednosti ali bez ugrožavanja tih vrijednosti ili ustavnog poretka u cjelini.

²⁹ Kazneni zakon RH, 2011., članak 340.

³⁰ O kaznenim djelima ugrožavanja, opširnije kod Horvatić-Novoselec, 1999:172-173.

Tako primjerice, pripadnici ekstremističkih organizacija koje prema svom ideološkom shvaćanju i programu ne prihvaćaju ustavne vrijednosti poput ravnopravnosti građana s obzirom na razlike u nacionalnoj, rasnoj, socijalnoj i drugoj pripadnosti ili svojstvima, zatim vrijednosti poput nepovredivosti privatnog vlasništva, opstojnosti države, njene teritorijalne cjelovitosti i slično, svojim kriminalnim napadima na ustavne vrijednosti u pojedinačnim slučajevima (npr. napad na život i tijelo, povreda vlasništva, državne granice, naloga ili digniteta službene osobe i sl.) u pravilu neće ugroziti i navedene vrijednosti u cjelini te će njihova kaznena odgovornost biti valorizirana samo u okvirima ostvarene povrede pojedinačnih vrijednosti (kroz kaznena djela protiv života i tijela, vlasništva, javnog reda i mira i sl.).

No sa stajališta obavještajnih službi čija je nadležnost determinirana potrebama zaštite nacionalne sigurnosti takvi pojedinačni napadi u pravilu će predstavljati predmet rada i interesa kao dio širih sigurnosnih pojava ili prijetnji. Na temelju sustavnog praćenja takvih pojava i rezultirajućih spoznaja koje će se dostaviti korisnicima, moći će se poduzimati adekvatne mjere prevencije i suzbijanja širokog spektra.

Na tragu izložene koncepcije, primjerice, praksa njemačke unutarnje obavještajne službe svjedoči o posebnoj kategorizaciji tzv. općih ili nepolitičkih kaznenih djela počinjenih u sklopu šireg konteksta odnosno prijetnji nacionalnoj sigurnosti u formi ekstremizma. Ova kategorija tako obuhvaća širok spektar kaznenih djela iz skupine protiv života i tijela, imovine, javne sigurnosti i slično.³¹ Dakle, počinjene inkriminacije u navedenom kontekstu su subjektivni izraz stavova protivnih ustavnom uređenju, artikuliranih najčešće u sklopu ekstremističkih organizacija ili skupina kojima počinitelji pripadaju³². Kako iste inkriminacije objektivno ne ostvaruju ugrožavajući učinak na ustavno uređenje u kaznenopravnom smislu, ostaju kvalificirana kao opća, a prema klasičnoj teoriji političkog delikta eventualno bi se mogla uzeti kao koneksna politička kaznena djela.³³

31 Vidi Federal Ministry of the Interior, 2008 Annual Report on the Protection of the Constitution.

32 Opširnije o ekstremizmu vidi kod Fritsche, 2001:217-234.

33 Sukladno klasičnoj teoriji političkog delikta koja je izvorno nastala zbog namjere diferenciranja političkih delikvenata od klasičnih i dodjeljivanja istima posebnog odnosno privilegiranog statusa, isti se dijele na apsolutne i relativne. Apsolutni su u potpunosti u funkciji zaštite države (npr. veleizdaja, špijunaža i dr.) dok su kod relativnih povrijeđene i druge vrijednosti. Pri tome se relativni dijele na kompleksne (npr. terorizam usmjeren na ugrožavanje suvereniteta državne vlasti i na živote ljudi i materijalna dobra) i koneksne koji su samo u dodiru sa širim političkim

Osim kao dio šire ekstremističke kampanje, opća kaznena djela mogu biti prepoznata i kao indikacije o pripremanju složenijih i težih kaznenih djela kojima se i po kaznenopravnim kriterijima ugrožava država odnosno njezino ustavno uređenje. Radi se o kaznenim djelima koja su u odnosu na glavno i složeno kazneno djelo priprema ili pomoćna.³⁴ Na isti način mogu biti prepoznati i prekršaji. U tom smislu moglo bi se u vezi s terorizmom imati u vidu kompleks kaznenih djela i prekršaja povezanih s zlouporabom raspolaganja oružjem, eksplozivnim, zapaljivim, radioaktivnim ili drugim supstancama. Također kod terorizma te kompleksa kaznenih djela povezanih s radom stranih obavještajnih službi, indikativnim bi se moglo uzeti kaznena djela u vezi s nezakonitim prijelazom državne granice, krivotvorenjem isprava, povredom propisa o boravku stranaca i slično.

Pored navedenog šireg kompleksa kaznenih djela protuustavne ili političke konotacije, neke se obavještajne službe bave i organiziranim kriminalom te težim i kompleksnijim oblicima gospodarskog kriminala i korupcije. Ova kaznena djela višestruko, iako ne u tolikoj mjeri direktno kao prethodna, također ugrožavaju državnu ili nacionalnu sigurnost³⁵, a k tome se provode na organiziran i prikriiven način čime načelno impliciraju nadležnost obavještajnih službi. No nadležnost obavještajnih službi u tom smislu treba prilagoditi nadležnosti drugih institucija poput kriminalističkih policijskih službi koje također u suočavanju s navedenim kriminalnim oblicima razvijaju obavještajno-kriminalističke metode rada. Zadnjih godina došlo je u tom smislu u nekim zemljama i do osnivanja zasebnih službi specijaliziranih za ovu vrstu kriminaliteta koje u sebi integriraju obavještajnu i represivnu funkciju i komponentu (npr. britanska *Serious Organised Crime Agency*).³⁶

kriminalnim kontekstom. O teorijama političkog delikta vidi kod Bavcon, 1987.

34 Opširnije o složenim kaznenim djelima, pripremnim i pomoćnim radnjama vidi kod Horvatić-Novoselec, 1999:175, 314-315, 352-354.

35 O pravnoj istoznačnosti ovih pojmova moglo bi se zaključiti i iz dokumenata: UN Economic and Social Council, *Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provision in the International Covenant on Civil and Political Rights*, 1985; „National Security may be invoked to justify measures limiting certain rights only when they are taken to protect the existence of the nation or its territorial integrity or political independence against force or threat of force“; i *Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council*, 2006.

36 *Serious Organised Crime and Police Act of 2005*.

Slijedom toga jasno je da se klasične obavještajne službe u odnosu prema organiziranom i gospodarskom kriminalu te korupciji trebaju postaviti u skladu s nadležnošću drugih nadležnih institucija te tražiti prostor za vlastito djelovanje u području konekcije ili kontekstualizacije organiziranog i drugog navedenog kriminala s politički konotiranim kriminalom te vanjskopolitičkim, vojnim, ekonomskim i drugim sadržajima relevantnim za nacionalnu sigurnost.

Odnosi s policijom

Suradnja obavještajnih službi s policijom obavlja se na dvije razine, sigurnosno-preventivnoj i kriminalističko-istražnoj.

Na sigurnosno-preventivnoj razini, policija provodi mjere javne sigurnosti te sigurnosti posebno šticećenih objekata, institucija, osoba ili manifestacija koje se procjenjuju izloženim potencijalnim napadima. Iste mjere provode se s dvostrukim ciljem i to prevencije ili odvrtaćanja potencijalnih poćinitelja kaznenih djela putem prisutnosti policije u prostoru potencijalnog napada s mogućnošću neposredne reakcije odnosno neutraliziranja napada i potom provedbe kaznenog postupka te s druge strane s ciljem otkrivanja kaznenih djela u navedenim zonama, a poduzimanjem preventivno-represivnih zahvata prema potencijalnim izvršiteljima ili sudionicima kaznenih djela.

S aspekta legitimiteta za pokretanje službenih radnji u navedenim prilikama, razlikuju se dvije situacije. Prva, kada je rijeć o posebno zaštićenim objektima, osobama, prostorima i manifestacijama gdje je pristup zaštićenom ili kontroliranom prostoru uvjetovan prethodnim podvrgavanjem odgovarajućim kontrolnim ili sigurnosnim mjerama (npr. kod prijelaza državne granice, pristupa putničkim terminalima i slično). Druga situacija je kod primjene sigurnosnih mjera na javnom prostoru izvan posebnog sigurnosnog režima gdje pristup nije uvjetovan primjenom prethodnih sigurnosnih mjera. Postupanje u prvoj situaciji uvjetovano je dakle dobrovoljnim pristupom u šticećenu zonu i podvrgavanjem sigurnosnim mjerama dok je u drugoj situaciji uvjetovano postojanjem konkretnih ili općih pokazatelja ili osnova sumnje da je kazneno djelo izvršeno ali i preventivnim razlozima.³⁷

Navedene osnove za postupanje se ne verificiraju u sudskom postupku, izdavanjem sudskih naloga ili sličnim

37 O primjeni represivno-preventivnih policijskih mjera vidi Vodineić-Aleksić, 1990: 60.

putem, te je procjena o njihovom postojanju prepuštena policiji kao nadležnoj instituciji. Procjena općih pokazatelja te potreba za primjenom preventivno-represivnih mjera vjerojatno bi bila društveno prihvatljivija ukoliko bi se temeljila na odgovarajućim analizama stanja kriminaliteta s obzirom na vrijeme, prostor i način izvršenja, opća obilježja počinitelja i slično.

Na navedenoj sigurnosno-preventivnoj razini djelovanja policije, uloga obavještajnih službi može se ostvarivati kroz spoznajnu potporu o konkretnim ili općim indikacijama i procjenama pojedinih vrsta i oblika kriminaliteta kojima se obavještajne službe bave.

Druga razine suradnje ostvaruje se u odnosu na kriminalističko istraživanje kaznenih djela, bilo u fazi neformalnih izvada ili u fazi sudski odnosno pravosudno verificirane istrage.³⁸ U tom dijelu, postoje realne pretpostavke da obavještajne službe doprinose navedenim policijskim radnjama vlastitim spoznajama utemeljenim na praćenju pojavnosti koje prethode kaznenom djelu i koje čine njihov širi nekriminalni kontekst. Temeljem navedenih mogućnosti, spoznaje obavještajnih službi načelno bi mogle biti iskoristive za otkrivanje kaznenih djela u fazi pripreme ili pokušaja što je iznimno važno s kriminalno-političkog³⁹ i nacionalno - sigurnosnog stajališta.

Također, obavještajne spoznaje realno su iskoristive za svrhu otkrivanja izvršenih kaznenih djela s obilježjima tajnosti ili profesionalnosti izvedbe (npr. špijunaža) kod kojih, osim iznimno, nema dostupnih vanjskih tragova izvršenja ili mogućnosti otkrivanja temeljem podnesenih prijava od strane očevidaca ili oštećenika kaznenog djela.

Nadalje, kaznena djela koja su otkrivena klasičnim putem odnosno temeljem podnesenih prijava ili policijskih očevida, mogu predstavljati tek dio složenijih kaznenih djela ili sigurnosnih prijetnji. U prepoznavanju navedenih poveznica obavještajne službe mogu imati bitnu ulogu, koja proizlazi iz njihove nadležnosti u odnosu na složena kaznena djela usmjerena protiv sigurnosti države te u odnosu na šire sigurnosne prijetnje i okolnosti iz kojih se ista kaznena djela generiraju. Također, navedena uloga obavještajnih službi proizlazi iz njihove usmjerenosti na motivaciju ili idejnu pozadinu djelovanja koja istima može

38 Opširnije o razlikama kriminalističkog djelovanja u sklopu izvada i istrage odnosno heurističke (otkrivačke) i silogističke (dokazne) kriminalistike vidi Pavišić-Modly-Veić, 2006:121 i dr..

39 Opširnije o kriminalnoj politici ili politici suzbijanja kriminaliteta vidi kod Horvatić-Cvitanović, 1999.

dati potpuno drugačiji sigurnosni ali i kaznenopravni smisao i značaj.⁴⁰

Kada je riječ o ulozi obavještajnih službi u otkrivanju i istraživanju organiziranog kriminala i drugih kriminalnih oblika koji nemaju primarnu političku konotaciju, ista je općenito znatno manja iako se ne može zanemariti, posebno u situacijama povezanosti dotičnih kriminalnih oblika s politički konotiranim kriminalom ili s međunarodnim okolnostima koje su predmet rada obavještajnih službi.

Prema takvim kriminalnim pojavnim oblicima policija primjenjuje vlastite obavještajne metode i proaktivnu taktiku usmjerenu na opću kriminalnu scenu iz koje se generiraju složeniji i teži kriminalni pojavni oblici.

Navedena spoznajna ili tematska povezanost između obavještajnih službi i policije uvjetuje potrebu za međusobnom suradnjom i to kroz razmjenu podataka i spoznaja te usklađivanje međusobnog djelovanja.

Što se tiče razmjene podataka i spoznaja ona je obostrana s tim da je kod obavještajnih službi to ujedno finalni proizvod i središnji smisao ukupnog rada dok je kod kriminalističke policije krajnji cilj provedba kaznenog postupka.

Slijedom navedenoga, obavještajna služba u načelu i prirodno teži izvještavanju policije kao jednog od svojih redovnih korisnika iako uz određene rezerve uvjetovane interesom zaštite tajnosti vlastitih predmeta rada, ukupne razine spoznaje i uloženi operativni resursa. Ovo je u konačnici uvjetovano interesom ostvarivanja cjelovitije spoznaje koja prelazi okvire kaznenog djela odnosno potrebe njegovog kaznenog procesuiranja te interesom uspostave kontrole nad opasnošću u vidu pripremnih radnji ili izvršenih kaznenih djela niže razine društvene opasnosti. U tom smislu obavještajna služba dakle načelno ima interes prolongiranja prekidanja kaznenog djela radi mogućnosti nastavka prikrivenog nadzora tijekom odvijanja kriminalne aktivnosti, a radi ostvarivanja cjelovitije kaznenopravne i fenomenološke spoznaje te radi uspostave odgovarajućeg stupnja nadzora nad sigurnosnom prijetnjom (npr. nad stranim obavještajnim djelovanjem radi njegovog protuobavještajnog tretiranja nadzorom, zavaravanjem ili dezinformiranjem i slično).

⁴⁰ Primjerice, identična činjenična radnja ili događaj poput eksplozije, požara i slično može, ovisno o subjektivnoj pozadini odnosno cilju koji počinitelj kaznenim djelom namjerava postići, biti kvalificirana kao terorizam ili kao kazneno djelo protiv opće sigurnosti. Vidi Kazneni zakon RH, 2011, članci 97. i 215.

Kriminalistička policija s druge strane verifikaciju svog rada ostvaruje primarno kroz prekidanje i procesuiranju kaznenih djela, a u tom smislu postoji i zakonska obveza pokretanja službenih radnji kada god su za to ispunjene zakonske pretpostavke (*ex lege*) odnosno kada postoji odgovarajući stupanj sumnje da je kazneno djelo izvršeno.

U tom smislu može dakle postojati objektivno opravdan interes obavještajnih službi da ne izvješćuju policiju o kaznenim djelima ukoliko je utemeljena procjena da bi se na taj način iniciralo policijske radnje usmjerene na prekidanje tijeka kaznenog djela i kazneno procesuiranje čime bi se onemogućilo interes daljnjeg prikrivenog obavještajnog promatranja radi potpunije i sveobuhvatnije spoznaje ili uspostave odgovarajućeg nadzora nad prijetnjom nacionalnoj sigurnosti.

S druge strane, obavještajna služba može imati interes ostvarivanja što potpunijeg uvida u rezultate policijskog rada kako bi na toj osnovi mogla nadograđivati vlastitu spoznaju. Razlog za zadržavanje podataka na strani policije prirodno može postojati u interesu zaštite tajnosti vlastitih djelovanja i resursa, pogotovo ako se radi o predmetima koji su još u tijeku kriminalističke obrade te bi se eventualne zlouporabe podataka mogle štetno odraziti na daljnje postupanje. Također, problem ili zadržka u dostavi podataka prema obavještajnoj službi može se generirati iz činjenice da se policijski rad primarno valorizira prekidima i procesuiranjima otkrivenih kaznenih djela, a ne izvješćivanjem o tome drugih institucija.

Osim razmjene podataka, sa stajališta obavještajnih službi postoji interes i za usklađivanjem ili prilagodbom obavještajnih i represivnih djelovanja u istim predmetima primarno u pogledu vremena i načina poduzimanja represivnih radnji prema objektima od obavještajnog interesa te u pogledu načina raspolaganja dostavljenim obavještajnim podacima prilikom provođenja represivnih radnji u cilju zaštite interesa daljnjih obavještajnih djelovanja,⁴¹ zaštite tajnosti predmeta rada, obavještajnih izvora i resursa te sa stajališta interesa efikasnosti provedenih represivnih zahvata, kako za potrebe provođenja kaznenog postupka tako i za daljnje obavještajne potrebe.

41 Primjerice hrvatski Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu, 2006, u članku 56. (3) daje mogućnost podnošenja prijedloga Glavnom državnom odvjetniku za odgodom progona kaznenog djela ako bi to konveniralo interesima obavještajnog rada u smislu daljnjeg provođenja zadaća i zaštite sigurnosti zaposlenika i izvora. Slično rješenje propisano je i u slovenskom Zakonu o slovenski obveščalno-varnostni agenciji, člen 8 (4).

Kao poseban dio međusobnih odnosa može se istaknuti interes obavještajnih službi za zaštitom izvora ili prikriivenih agenata od represije i kaznene odgovornosti za radnje koje su poduzete u sklopu službenih zadaća. Ovo pitanje rijetko je pravno regulirano kao i općenito sva druga navedena pitanja koja proizlaze iz neizbježne interakcije obavještajnih i represivnih institucija u suprotstavljanju kriminalu.⁴²

U svakom slučaju iz navedenih razlika ali i neizbježne usmjerenosti obavještajnih i nacionalno-sigurnosnih s jedne i kazнено-represivnih komponenti s druge strane na iste ili povezane predmete rada, pojavljuju se organizacijsko-funkcionalni prijevori čije je rješavanje vrlo važno za ukupnu učinkovitost kazнено-represivnog i nacionalno-sigurnosnog sustava u suzbijanju inkriminacija koje ugrožavaju nacionalnu sigurnost. Kao jedno od rješenja koja bi vodila lakšem prevladavanju prijevora logično se nameće organizacijsko-institucionalno integriranje navedene komponente, no s druge strane se pojavljuje rizik od funkcionalne podvojenosti takvih institucija i pretezanja jedne od navedenih komponenti ili funkcija na štetu druge.⁴³ S druge strane u takvim organizacijskim formama postoji i veća mogućnost ili rizik od neovlaštenog korištenja represivnih ili policijskih istražnih metoda u obavještajne svrhe što može biti problematično sa stajališta zaštite ljudskih prava ili prihvatljivog stupnja državne represije.⁴⁴

Stoga, zbog obostranog i općeg interesa za razmjenom podataka i spoznaja i za usklađivanjem obavještajnog i represivnog djelovanja ali s druge strane i zbog objektivno postojećih razloga za ograničavanjem navedene suradnje, ovo područje zahtjeva dodatnu teorijsku obradu i nova odgovarajuća normativna i institucionalna rješenja.⁴⁵ Pritom se kvalitetnim primjerice doima rješenje u SAD s institucijama (*National Counterterrorism Center*) koje po pojedinim sigurnosnim prijetnjama (terorizmu) na krovnoj razini (*DNI-Director of National Intelligence*) objedinjavaju ukupne nacionalne resurse uključujući obavještajne i

42 Vidi primjerice *The Attorney General Procedures for Contacts Between FBI and the Criminal Division Concerning Foreign Intelligence and Foreign Counterintelligence Investigations*, 1995., „The purpose of these procedures is to ensure that foreign intelligence and foreign counterintelligence investigations are conducted lawfully and that the departments criminal and intelligence/counterintelligence functions are properly coordinated“ i *The Attorney General's Guidelines Regarding the Use of FBI Confidential Human Sources*, 2006.

43 Vidi analizu funkcioniranja obavještajne i represivne funkcije u sklopu FBI (*Federal Bureau of Investigation*) kod Marrin, 2003.

44 Vidi Council of Europe, Recommendation 1402 (1999), t. 5. i 6, B (iii).

45 O razmjeni informacija između obavještajnih i represivnih tijela vidi Vervaele, 2005, Derenčinović-Getoš, 2007. i dr..

represivne, ostavljajući netaknutom njihovu institucionalnu zasebnost ali i povezujući ih kroz jedinstvene programe odnosno analitičke procjene i operativne planove postupanja.⁴⁶

Suprotstavljanje terorizmu korištenjem specijalnih obavještajnih operacija i primjenom načela i odredbi ratnog prava

U sklopu ukupnih protuterorističkih mjera kao jedna od radikalnijih svakako je mjera kojom se osobe sumnjive za pripadnost terorističkim organizacijama uključenim u neprijateljstva prema SAD-u pravno kategoriziraju u skladu s ratnim pravom kao nezakoniti neprijateljski borci (*enemy combatants*) odnosno neregularna kategorija ratnih sudionika koji ne raspolažu uobičajenim pravima zakonitih boraca (pravo na razmjenu i dr.) nego se kao nezakoniti podvrgavaju postupcima pred vojnim sudovima (*Military Commission*)⁴⁷ na kojima se primjenjuju znatno niži standardi zaštite ljudskih prava u odnosu na one koji su važeći pred civilnim zakonodavstvom demokratskih zemalja.

Lociranje, uhićenje, transferiranje, zatočenje i ispitivanje osoba u navedenom statusu u svrhu provođenja postupaka pred navedenim komisijama, a prvenstveno u svrhu prikupljanja obavještajnih podataka o terorističkim mrežama pojavilo se kao krajnje rješenje u situaciji nemoći u suprotstavljanju terorizmu redovnim sredstvima uključujući i redovno kazneno pravosuđe sa svim pripadajućim standardima odnosno pravima okrivljenika.

Pri tome je evidentan i veliki rizik od prekoračenja ovakvih ovlasti i postupanja prema nedužnim osobama. U američkoj stručnoj i široj javnosti uslijedili su kritički napadi na ovakav koncept posebno s obzirom na razmimoilaženja između donošanih propisa i odluka Vrhovnog suda u pitanjima njihove primjene prema američkim građanima (koji se prizivaju na pravo preispitivanja svog statusa u redovnom sudskom postupku ili *habeas corpus*) te primjene ili važenja redovne ili civilne američke jurisdikcije u njihovim vojnim bazama u inozemstvu.

Ključnu ulogu u provođenju operacija imala je američka vanjska obavještajna služba (CIA) koristeći ovlasti predviđene u sklopu specijalnih operacija kao posebne

46 Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004; Sec. 1021 (i) (j).

47 Military Commission Act, 2006.

obavještajne funkcije te u sklopu međunarodne obavještajne suradnje. Upravo na tom primjeru, pokazala se pravno neodgovarajućom obavještajna suradnja između CIA i obavještajnih službi europskih zemalja u kojoj su konzumirani elementi specijalne operacije provedene unutar jurisdikcije u to uključenih europskih zemalja.

S time u vezi uslijedila su kritička stajališta relevantnih europskih institucija (*Council of Europe, Venice Commission, European Parliament* i dr.) te sudski kazneni epilog u Italiji protiv čelnika talijanske obavještajne službe SISMI u kojem je uloga talijanske obavještajne službe ostvarena kroz suradnju u specijalnoj operaciji CIA-e, kvalificirana kao kazneno djelo otmice. Nakon toga, još jedna odluka talijanskog pravosuđa pravno je verificirala stajališta koja bi mogla odrediti daljnji tijek međunarodne obavještajne suradnje i općenito djelovanja obavještajnih službi. Naime, odlukom talijanskog ustavnog suda dopuštena je talijanskoj izvršnoj vlasti uskrata dostave sudu dokumenata koji su u navedenom postupku po ocjeni tužitelja imali ključan dokazni značaj, a razlog tome je u svojstvu tajnosti dokumenata i interesu njihove zaštite za svrhu zaštite talijanske nacionalne sigurnosti.⁴⁸ Radilo se o podacima koji se odnose na suradnju talijanske i američke obavještajne službe u navedenom predmetu i inače, na organizacijsku strukturu i način djelovanja talijanske obavještajne službe.

Odlukom ustavnog suda potvrđena je u tom predmetu isključiva nadležnost predsjednika talijanske Vlade na određivanje svojstva tajnosti podataka važnih za nacionalnu sigurnost i nepostojanje nadležnosti sudske vlasti da takvu odluku preispituje u sudskom postupku. Prema istoj odluci talijanskog ustavnog suda, odlučivanje o nužnosti i prikladnosti sredstava koja se poduzimaju u svrhu osiguranja nacionalne sigurnosti je u nadležnosti izvršne, a ne sudske vlasti (*state secret privilege*). Slijedom navedene odluke nadležni kazneni sud je odbio optužnicu protiv pripadnika talijanske obavještajne službe zbog nedostatka dokaza dok su 23 pripadnika američke obavještajne službe (trojica su oslobođeni) osuđeni u odsutnosti, međutim američko ministarstvo vanjskih poslova odbacilo je mogućnost njihovog izručenja ili kažnjavanja. Opisani slučaj otvara složeno pravno, sigurnosno i političko pitanje međunarodne obavještajne suradnje u suprotstavljanju terorizmu odnosno pitanje usklađivanja pri tome različitih pravnih sustava te razlika koje ovise o tome da li se

48 Opširnije kod Fabbrini, 2010.

obavještajne operacije provode unutar ili izvan vlastite jurisdikcije.

Naime, obavještajne operacije u inozemstvu načelno podrazumijevaju viši stupanj tajnosti u postupanju ali i značajno viši prag mogućnosti primjene metoda koje sadrže elemente koji su po općim kriterijima nezakoniti ili kriminalni. U tom svjetlu može se gledati činjenica da se specijalne operacije, prema naprijed citiranoj definiciji iz američkog zakonodavstva mogu provoditi isključivo izvan vlastite jurisdikcije (*abroad*). Isti zaključak može se izvesti i iz britanskog zakonodavstva koje za obavještajni rad u inozemstvu institucionalizira kontroliranu mogućnost primjene metoda koje bi općenito ili izvan legitimnog obavještajnog konteksta, determiniranog neophodnošću ostvarivanja važnih obavještajnih interesa, predstavljale povredu britanskih propisa.⁴⁹

Zaključak

Obavještajne službe u cjelini, bez obzira na razlike u teritorijalnoj i materijalnoj ili stvarnoj nadležnosti i organizacijskom obliku, mogu se uzeti i kao standardna i jedinstvena institucija suvremene državne uprave. Njihovu posebnost određuje ponajviše usmjerenost na trajno i sustavno formiranje spoznaja relevantnih u procesu odlučivanja u sustavu nacionalne sigurnosti, namijenjenih različitim razinama izvršne vlasti uključujući i vojna zapovjedništva, upravne institucije te javne i privatne subjekte čija je sigurnost od nacionalnog sigurnosnog značaja.

Kod prikupljanja podataka naglasak je na primjeni prikriivenih metoda koje općenito ili izvan institucionalnog obavještajnog konteksta nemaju društveni i pravni legitimitet. Njihova primjena opravdana je nužnošću zaštite nacionalne sigurnosti, a opseg, intenzitet, trajanje, sadržaj i druga obilježja načelno su ograničena razmjernošću potreba koje proizlaze iz naravi konkretnih sigurnosnih prijetnji.

U suvremenom razdoblju, upravo su kriminalne prijetnje došle u vrh liste ukupnih prijetnji nacionalnoj sigurnosti i time postale prioritet u nadležnosti obavještajnih službi. Isto je uvjetovano globalnim promjenama uglavnom na međunarodno-političkom i tehnološkom planu.

Osim u sklopu sustava nacionalne sigurnosti, kriminalne prijetnje su ujedno i predmet rada policije i institucija

49 Intelligence Services Act 1994. 7 (1) (3).

nadležnih za provođenje kaznenog postupka. Smisao kaznenog postupka je u primjeni kaznenopravnih sankcija na počinitelje kaznenih djela. Kazneni postupak je općenito reaktivni instrument države u odnosu na kriminalitet sa svrhom izražavanja društvene osude prema počiniteljima radi postizanja učinaka retribucije i prevencije (specijalne i generalne).

S druge strane, sustav nacionalne sigurnosti usmjeren je primarno na sprječavanje kriminaliteta koji potencijalno može ugroziti nacionalnu sigurnost. U sklopu istoga sustava kriminalitet se sagledava integralno kao dio širih prijetnji nacionalnoj sigurnosti koje se suzbijaju ukupnim spektrom instrumenata državne vlasti na unutarnjem i vanjskom planu. Obavještajne službe, svojom informativno-spoznajnom i drugim funkcijama doprinose navedenom spektru državnih djelovanja u cilju suzbijanja kako širih pojavnosti ili prijetnji nacionalnoj sigurnosti tako i konkretnih kaznenih djela koja se iz njih generiraju.

U potpori represivnih službi i kaznenog pravosuđa, obavještajne službe participiraju u procesu otkrivanja kaznenih djela u pripremnoj fazi i nakon njihova dovršenja. U tom procesu iste razvijaju intenzivnu i sadržajnu interakciju s policijom i tijelima kaznenog postupka što predstavlja značajnu novinu u odnosu na tradicionalni način rada.

U sklopu navedene interakcije odvija se razmjena podataka i spoznaja te usklađivanje djelovanja pri čemu dolaze do izražaja protivne tendencije između obavještajnih službi s jedne te policije i tijela kaznenog postupka s druge strane. Iste su uvjetovane time da spoznajni interes obavještajnih službi nadilazi potrebe kaznenog procesuiranja pojedinačnih kaznenih djela. Isti je usmjeren fenomenološki odnosno na cjelovitiju i dugoročniju spoznaju te na uspostavu nadzora nad prijetnjama nacionalnoj sigurnosti.

U navedenom smislu, obavještajne službe načelno tendiraju prolongiranju kaznenog procesuiranja radi mogućnosti nastavka provođenja prikrivenog praćenja i time ostvarivanja potpunije fenomenološke spoznaje te uspostave nadzora nad sigurnosnim prijetnjama. S druge strane tendencija represivnih tijela za prekidanjem i procesuiranjem kaznenih djela je pravno uvjetovana obvezom postupanja kada god su za to ispunjene pretpostavke odnosno kada postoji sumnja u izvršenje kaznenog djela (*ex lege*). Tome se može pridodati i činjenica da se rezultati rada kriminalističko-represivnih službi značajno valoriziraju upravo prekinutim i procesuiranim kaznenim djelima.

Zbog navedenog smjera odnosno zaštite interesa dugotrajnijeg prikrivenog praćenja sigurnosnih fenomena ili prijetnji te uspostave nadzora nad istima, u sklopu suradnje s represivnim tijelima naglašen je interes obavještajnih službi za zaštitom tajnosti podataka o vlastitim resursima i predmetima rada te za participiranjem u oblikovanju ili prilagodbi represivnih djelovanja (s obzirom na vrijeme i način izvedbe) u skladu s interesom zaštite tajnosti obavještajnih podataka te interesom ukupne obavještajno-sigurnosne i kazneno - represivne učinkovitosti.

Osim toga, interes obavještajnih službi odnosi se i na pitanje operativne i pravne zaštite položaja obavještajnih izvora infiltriranih ili instaliranih u odnosu na mete obavještajnog rada.

Sa strane represivnih tijela postoji nadalje interes zaprimanja obavještajnih informacija korisnih za prekidanje kriminalnih pojava i provođenje kaznenog postupka kao što ekvivalentno tome postoji i interes obavještajnih službi u pogledu dotoka podataka prikupljenih radom represivnih tijela.

Opći kaznenopravni i sigurnosni interes posebno se očituje u interesu racionalizacije resursa odnosno izbjegavanja dupliciranja kapaciteta sa štetnim posljedicama po utrošak resursa i potencijalna međusobna ometanja. Dodatni opći interes postoji i s obzirom na mogućnosti da se informativnom potporom ili nadopunom od strane obavještajnih službi, na temelju otkrivenih pojedinačnih kriminalnih akata, prepoznaju dodatni subjektivni i objektivni elementi složenih kaznenih djela usmjerenih protiv sigurnosti države ili elementi širih sigurnosnih prijetnji.

Za usklađivanje ukupnih navedenih interesa dviju različitih vrsta institucija javne vlasti u uvjetima njihove međusobne upućenosti na iste predmete s jedne i sučeljenih partikularnih tendencija s druge strane, pokazuje se eklatantna potreba dodatnog normiranja njihovih međusobnih odnosa uzevši u obzir i neke inozemne primjere.

Literatura:

Andrassy, J.: Međunarodno pravo, Školska knjiga, Zagreb, 1990.

Bal, P. – Kuijer, M. - Veegens, K.: Preparatory Colloquim of the XVIII International Congress of Penal Law, Section III, 2008, RIDP/IRPL, Vol. 80, 2009, 1-2.008.

Bavcon, Lj.- Bele, I.-Kobe P.-Pavčnik, M.: Kaznenopravna zaštita države i njenog društvenog uređenja, Globus, Zagreb, 1987.

Bloom, D.: Stevan Dedijer, the Guardian, 2004. (<http://www.co.uk/news/20047sep/01/guardianobituaries>).

Buzan, B.: People, States & Fear, an Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, The ECPR Press, 2009.

Derenčinović, D. – Getoš, A.: Cooperation of Law Enforcement and Intelligence Agencies in prevention and Suppression of Terrorism-European Perspective, IRPL, Vol. 78, 2007.

Fabbrini, F.: Understanding the Abu Omar Case: The State Secret Privilege in a Comparative Perspective, International Association of Constitutional Law, World Congress, Mexico City, 2010.

Fritsche, K.D.: Extremismus; Sicherheitspolitik in neuen Dimensionen - Kompendium zum erweiterten Sicherheitsbegriff; Bundesakademie für Sicherheitspolitik, Hamburg, 2001.

Horvatić, Ž.: Osnove kriminologije, MUP RH, 1998.

Horvatić, Ž. – Novoselec, P.: Kazneno pravo, opći dio, MUP RH, 1999.

Horvatić, Ž. - Cvitanović, L.: Politika suzbijanja kriminaliteta, MUP RH, Zagreb, 1999.

Herman, M.: Intelligence Power in Peace and War, University Press, Cambridge, 1996.

Lowenthal, M. M.: Intelligence from Secrets to Policy, CQ Press, Washington DC, 2009.

Masterman, J.C.: The Double-Cross System: In the War of 1939 to 1945, Yale University Press, 1972.

Marrin, S.: Homeland Security Intelligence: Just the Beginning, 2003. (<http://www.homelandsecurity.org/journal/articles/marrin.html>)

Pavišić, B. – Modly, D. - Veić, P.: Kriminalistika, knjiga prva, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.

Pusić, E: Upravni sistemi, Svezak I, Pravni fakultet u Zagrebu, 1985.

Ratcliffe, J.: Intelligence-led Policing, Willan Publishing, 2008.

Richelson, J.T.: The US Intelligence Community, Westview press, Colorado, 2008.

Segell, G.M.: Reform and Transformation: The UK's Serious Organized Crime Agency; International Journal of Intelligence and counterintelligence, Vol. 20, 2007, 2.

Tuđman, M.: Informacijska znanost i izvjesnice, Informatologija 35, 2002,4, 244-251.

Vervaele, E. A. J.: Terrorism and Information Sharing between the Intelligence and Law Enforcement Communities in the US and Netherlands; Utrecht Law Review, Vol. 1, Issue 1, 2005.

Pravni izvori i službeni dokumenti:

Council of Europe, Parliamentary Assembly, Recommendation 1402 (1999), Control of internal security services in Council of Europe member states; <http://www.assembly.coe.int>

Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council, 2006, on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC; <http://eur-lex.europa.eu/lex>.

Executive Order 12333, 1981, US Intelligence Activities; <http://www.archives.gov/federal-register>

EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: Opinion on the status of illegally obtained evidence in criminal procedures in the Member States of the European Union., 2003., <http://www.venice.coe.int/docs>

Federal Ministry of the Interior, 2008 Annual Report on the Protection of the Constitution. (www.bmi.bund.de/www.verfassungsschutz.de)

Intelligence Services Act 1994. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994>.

Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004; Public Law 108-458-Dec. 17, 2004.

Kazneni zakon RH, NN 125/11.

Konačni prijedlog Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, 2006., <http://www.vlada.hr/hr/content/download>

Military Commission Act, 2006, Public Law 109-366.

Rowe and Davis v. UK, 2000, European Court Human Rights, HUDOC, <http://cmiskp.echr.coe.int>;

Vidal v. Belgium, 1992. European Court Human Rights, HUDOC, <http://cmiskp.echr.coe.int>;

Savezni zakon o zaštiti ustavnog poretka (Bundesverfassungsschutzgesetz) 1990, <http://www.gesetze-im-internet.de>

Security Service Act, 1989. <http://wwwlegislation.gov.uk>

Serious Organised Crime and Police Act of 2005, <http://wwwlegislation.gov.uk>

The Procedures for Contacts Between FBI and the Criminal Division Concerning Foreign Intelligence and Foreign Counterintelligence Investigations, Office of the Attorney General, Washington DC, 1995., <http://www.fas.org/irp/agency>

The Attorney General's Guidelines Regarding the Use of FBI Confidential Human Sources, 2006. <http://www.justice.gov/ag>

The World Factbook 2005, Central Intelligence Agency, Washington DC.

UN Economic and Social Council, Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provision in the International Covenant on Civil and Political Rights, UN Doc.. E/CN.4/1985/4, Annex.

Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH, NN 79/06.

Zakon o slovenski obveščalno-varnostni agenciji, Ur.I.RS 81/06.

Zakon o kaznenom postupku, NN 121/11.

Zakon o policijskim ovlastima, NN 76/09.